

Παράγοντες που συντελούν στο διαζύγιο

Κρίτων Χριστιανόπουλος

Το πρόβλημα των διαζυγίων στη χώρα μας γίνεται όλο και πιο πολύ συχνό. Οι στατιστικές αναφέρουν ότι πάνω από το 15% των γάμων καταλήγει σε διαζύγιο. Συμβαίνει μεγάλο μέρος των ζευγαριών, που χωρίζει να έχει παιδιά. Χρειάζεται, λοιπόν, ο κόσμος να γνωρίζει ορισμένα πράγματα, στα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

Στο παρελθόν δεν υπήρχαν εύκολα διαζύγια γιατί δεν το επέτρεπαν οι δομές της ελληνικής κοινωνίας. Σήμερα το εκκρεμές κινείται στην αντίθετη κατεύθυνση, ίσως πιο γρήγορα απ' ό,τι θα έπρεπε.

Συχνά με ρωτάει ο κόσμος για ποιο λόγο χωρίζουν και τα νέα ζευγάρια και τα ζευγάρια μεγαλύτερης ηλικίας. Μερικές φορές στα ζευγάρια μεγαλύτερης ηλικίας επέρχεται χωρισμός όταν μεγαλώνουν τα παιδιά τους, όταν ο γάμος παρέμεινε συμβατικός για πολλά χρόνια «για χάρη των παιδιών», οπότε βλέπουν το διαζύγιο σαν λύση μιας κατάστασης, η οποία δεν έχει προσφέρει ιδιαίτερα πράγματα. Πολλά νέα ζευγάρια χωρίζουν επίσης και οι απαντήσεις στο ερώτημα αυτό δεν είναι εύκολες.

Ποιοί λόγοι άραγε οδηγούν στην αύξηση του αριθμού των διαζυγίων; Οι αλλαγές των δομών της ελληνικής κοινωνίας, παίζουν οπωσδήποτε σημαντικό ρόλο. Η νέα γυναίκα σήμερα εργάζεται έξω από το σπίτι, κερδίζει χρήματα, έχει περισσότερες απαιτήσεις, ζητάει κάποια ποιότητα στη σχέση, την οποία πολλές φορές ενδέχεται να μη μπορεί να βρει.

Συμβαίνει, επίσης, να υπάρχουν παρεξηγήσεις, όσον αφορά στους ρόλους μέσα στην οικογένεια. Για παράδειγμα μια γυναίκα που εργάζεται έξω από το σπίτι πολλές φορές περιμένει να ασχοληθεί ο άντρας της με οικιακές δουλειές. Πρόκειται για μοντέλο, που δεν περνά εύκολα, ειδικά στους άντρες που έχουν γαλουχηθεί με διαφορετικά μοντέλα. Η διαφορά αυτή αποτελεί συχνά θέμα προστριβών.

Αλλαγές υπάρχουν, επίσης και στην κοινωνική κατανομή των ρόλων. Ας μην ξεχνάμε ότι μέχρι πρόσφατα, στην πλειοψηφία τους, οι άντρες ήταν αυτοί που έφεραν τα περισσότερα χρήματα μέσα στο σπίτι, ενώ πολλές γυ-

ναίκες εργάζονταν έξω από το σπίτι μόνο για να ενισχύσουν το οικογενειακό εισόδημα. Οι γυναίκες που εργάζονταν για λόγους καριέρας, αποτελούσαν μικρό ποσοστό κάτι που τώρα παύει σιγά-σιγά να ισχύει.

Το μπέρδεμα λοιπόν των ρόλων, οι υπερβολικές ίσως απαιτήσεις που υπάρχουν και από τις δύο πλευρές και η διακοπή του διαλόγου, που επέρχεται σε κάποιο σημείο σίγουρα παίζουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων, προς την κατεύθυνση του διαζυγίου. Μια άλλη αλλαγή στη χώρα μας, τουλάχιστον, στις μεγάλες πόλεις έχει σχέση με την οικογένεια, η οποία δεν καταφέρνει να συγκρατεί αποτελεσματικά, όπως παλιά, το ζευγάρι. Υπάρχει πολύ μεγαλύτερη επιτρεπτικότητα και περισσότερες επιλογές. Στις μεγάλες πόλεις αρχίζει και εκλείπει η πολυμελής οικογένεια, οπότε το ζευγάρι παραμένει απομονωμένο στα όρια της πολυκατοικίας. Η κατάσταση αυτή που έχει ορισμένα θετικά στοιχεία, με την έννοια της απελευθέρωσης, έχει και αρνητικά. Δηλαδή πολύ πιο εύκολα κάποιος, χωρίς αυτό που ονομάζεται κοινωνικός έλεγχος, γλιστράει σε λύσεις προσωπικές.

Θεωρούμε ότι έχουν αλλάξει οι συνθήκες, που επέτρεπαν στα ζευγάρια να ζουν παντρεμένα «για μα ζωή»; Στο παρελθόν τα ζευγάρια παντρευόταν κάτω από άλλες προϋποθέσεις, διαφορετικούς γνώμονες καμιά φορά πολύ πιο πρακτικούς, στους οποίους η οικογένεια είχε καθοριστική συμμετοχή. Οι γνώμονες αυτοί βασιζόνταν κυρίως στην οικονομική ανεξαρτησία και το κοινωνικό συνταίριασμα. Κάπου υπήρχε ένας διαχωρισμός ανάμεσα στον έρωτα ή τη σεξουαλικότητα και το γάμο. Σήμερα μέσα σε μια ραγδαία και εξελισσόμενη και εξαιρετικά ναρκισσιστική κοινωνία αφθονίας, παρά την τωρινή υποτιθέμενη οικονομική κρίση που περνάμε, όλο και περισσότερο τα νέα ζευγάρια μπερδεύουν τον έρωτα ή το σεξ με την οικογένεια, που σημαίνει τη δυνατότητα να αποκτήσει κανείς παιδιά σε αρκετά νεαρή ηλικία, προχωρούν σε γάμο χωρίς να υπάρχουν τα απαραίτητα συστατικά, όπως το να γνωρίζει κανείς καλά τον άλλον, να μπορεί να κάνει υποχωρήσεις, να υπάρχει κατανόηση και σεβασμός σε αμοιβαίο επίπεδο.

Ποιός είναι ο ρόλος του έρωτα στο γάμο άραγε; Ξέρουμε ότι ο έρωτας είναι ένα παμφάγο συναίσθημα, που ζητάει υπερβολικά πολλά πράγματα. Στην περίπτωση αυτή προβάλλουμε πάνω στον άλλον τις δικές μας επιθυμίες και αποφεύγουμε να δούμε ποιός πραγματικά είναι.

Σχέσεις οι οποίες θα μπορούσαν να είναι απλώς δεσμοί καταλήγουν σε γάμο, μετά από μια εγκυμοσύνη, αφού πολλά ζευγάρια δε χρησιμοποιούν αντισύλληψη ή τη χρησιμοποιούν πλημμελώς, όσο περιεργο και αν ακούγεται αυτό στην εποχή μας. Πολλές γυναίκες, ίσως μέσα από μια υποσυνείδητη επιθυμία λύσης, αποφεύγουν να πάρουν την ευθύνη της αντισύλληψης και καταλήγουν στην εγκυμοσύνη.

Ένα παιδί που δεν είναι προγραμματισμένο ή επιθυμητό στη συγκεκριμένη φάση των πραγμάτων αποτελεί ακόμη μια περιπλοκή στη σχέση ενός νέου ζευγαριού, ιδιαίτερα αν η σχέση αυτή εξαιτίας της εγκυμοσύνης καταλήξει σε γάμο.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, επίσης, ότι νέα άτομα, τα οποία είναι ανέτοιμα να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες μιας συμβίωσης, ενός μωρού ή ακόμα την κάποια οικονομική δυσπραγία των πρώτων χρόνων, σίγουρα πιέζονται, αφού η οικονομική ανέχεια και ανεργία φθείρουν το γάμο. Σαν αποτέλεσμα αυτού του πράγματος η σεξουαλικότητα του νέου ζευγαριού επηρεάζεται αρνητικά. Παρατηρούμε συχνά, ζευγάρια που ξεκινούν με μια θετική σεξουαλική σχέση, χάνουν στην πορεία το ενδιαφέρον τους, η σχέση αποδυναμώνεται και είτε ο ένας είτε ο άλλος δείχνει απροθυμία για τη συνέχισή της.

Τι πρέπει λοιπόν να περιμένει κανείς από έναν «ευτυχισμένο γάμο» και τι συμβαίνει στην αντίθετη περίπτωση; Θα έπρεπε στο σημείο αυτό να τονίσουμε ότι πολλοί άνδρες και γυναίκες, ιδιαίτερα οι τελευταίες, είναι εξαιρετικά εξαρτημένες και έχουν υπερβολικά παθητικές απαιτήσεις του τύπου «κάνε με ευτυχισμένη», μέσα στο γάμο, χωρίς να τους περνάει από το μυαλό ότι το πράγμα αυτό απαιτεί στην ουσία σοβαρή εργασία.

Μήπως η επιβίωση στη σημερινή ανταγωνιστική αγορά εργασίας ανοίγει τους ασκούς του Αιόλου για την ηρεμία του νέου ζευγαριού; Σημάδι των καιρών μας είναι η συνύπαρξη των ανδρών και των γυναικών στην ίδια αγορά εργασίας. Έτσι σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες λειτουργούν ανταγωνιστικά ως προς τους άνδρες, είτε γιατί η μόρφωσή τους έχει βελτιωθεί είτε γιατί η εξπανάδα τους, πολλές φορές, είναι αντίστοιχη ή μεγαλύτερη των ανδρών. Είναι ενδιαφέρον να δούμε πως εξελίσσονται οι σχέσεις των ζευγαριών, όταν για παράδειγμα, η γυναίκα είναι πιο επιτυχημένη ή πιο έξυπνη από τον άνδρα. Φοβάμαι, ότι κατά κανόνα, ο άνδρας δε δέχεται εύκολα αυτή την κατάσταση, την οποία θεωρεί υποτιμητική γι' αυτόν. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι πολλές γυναίκες υποκρίνονται ή υποκρίνονταν πιο συχνά στο παρελθόν, τις όχι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες. Θυσίαζαν έτσι την επαγγελματική τους καριέρα για να μην απειλήσουν την ισορροπία ενός άνδρα.

Οι νέοι άνδρες εξακολουθούν να είναι προσηλωμένοι σε παρωχημένα σχήματα, όσον αφορά την οικογένεια και την έννοια του ανδρισμού. Έτσι δεν μπορούν να διαπραγματευτούν εύκολα με τη σημερινή πραγματικότητα, η οποία είναι πολύ πιο ρευστή και η οποία ζητά καινούργιους προσδιορισμούς των φυλετικών ταυτοτήτων, ιδιαίτερα μέσα σε μια κοινωνία που είναι ανοιχτή, με τη βοήθεια των media, σε όλες τις επιδράσεις.

Αντίθετα με ότι πιστεύει ο κόσμος οι καυγάδες δεν αποτελούν συνήθη λόγο διαζυγίου. Ουσιαστικά λόγος διαζυγίου είναι το γεγονός ότι ο καθένας πια θέλει να ξαναβρεί την ελευθερία του, είτε η ελευθερία είναι σεξουαλική είτε είναι ελευθερία δράσης, χωρίς να χρειάζεται να ακούει την κριτική του άλλου, μια και όταν τα πράγματα φθάσουν σ' αυτό το σημείο, μοιάζει η αγάπη να έχει εξατμιστεί. Ίσως ο πόθος να έχει χαθεί: ένα στοιχείο που μας οδηγεί στην αναζήτηση του άλλου και δε μας επιτρέπει να χωρίσουμε, σε πείσμα της λογικής.

Μια καινούργια κατάσταση που υπάρχει σήμερα είναι η έννοια της «παρατεταμένης εφηβείας».

Η παράταση των σπουδών, ο φόβος της ανεργίας, η παρατεταμένη οικονομική εξάρτηση από τους γονείς είναι κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες που συντελούν σ' αυτό. Όμως υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που έχουν να κάνουν με την κρίση της εφηβείας και την καθήλωση στο «κεντρικό αυνανιστικό φάντασμα», σύμφωνα με την ορολογία των M.E. Lauffer, όρος που υποδηλώνει το σύνολο των ερωτικών φαντασιώσεων των εφήβων, ως επί το πλείστον διεστραμμένων, φαντασμάτων που χαρακτηρίζουν την ψυχική ζωή των εφήβων και αφορούν σεξουαλικές πράξεις όπου οι παρτενέρ παραμένουν απομονωμένοι. Τα παράγωγα της παιδικής σεξουαλικότητας επί πλέον, χρωματίζουν την εσωτερική ζωή αυτών των νέων ατόμων και οδηγούν σε καταστάσεις κατάθλιψης με ιδέες αυτοκτονίας, αισθήματα ανικανότητας και καμμιά φορά οξείες ψυχωτικές κρίσεις.

Καμμιά φορά είναι οι γονείς που μιμούνται τους εφήβους: αυτό οδηγεί σε ένα τρόπο σκέψης και ύπαρξης που δε διευκολύνει τη λύση της σύγκρουσης των γενεών. Οι γονείς γίνονται οι ωτακουστές της ερωτικής ζωής των παιδιών τους, ενθαρρύνουν μια υποτιθέμενη «ασφαλής» σεξουαλικότητα μέσα στο σπίτι, προσκαλώντας τους συντρόφους τους να παραμείνουν εκεί κάτι που είναι εξίσου βλαβερό με την ακαμψία του «δεν θέλω να ξέρω τίποτε».

Μέσα σε τέτοιες καταστάσεις η σύγκρουση των γενεών τείνει να αδειάσει από το νόημά της. Ωστόσο, χρειάζεται ο γυιός να καταστρέψει την πατρική εικόνα για να φτιάξει το δικό του σπίτι με τις πέτρες του πατρικού, όπως έλεγε ο Alfred de Musset στις «Εξομολογήσεις ενός παιδιού του αιώνα».

Τα νέα αυτά παιδιά λοιπόν που παντρεύονται μέσα από τις διαδικασίες μιας χρηστικής σεξουαλικότητας ή μέσα από τις πολύ ρομαντικές προβολές της μετα-εφηβικής περιόδου, καταλήγουν συνήθως σε γρήγορα διαζύγια, λίγα χρόνια μετά το γάμο.

Οι νέες γυναίκες περιμένουν συνήθως από τον σύντροφό τους να είναι

αυτό που δεν ήταν ο πατέρας τους: ένας άντρας που είναι παρών και δίνει αγάπη. Είναι μια απαίτηση στην οποία οι άντρες δεν ανταποκρίνονται ιδιαίτερα, γιατί είναι πολύ εξιδανικευμένη. Σ' αυτές τις καταστάσεις το παιδί που αποχτούν μπαίνει στο ρόλο κάποιου που πρέπει να τις ικανοποιήσει για τις ανεπάρκειες του συζύγου τους και του πατέρα τους. Ο γάμος αυτής της γυναίκας επιδεινώνεται γρήγορα λόγω της αδυναμίας της για διγαμία (σύζυγος-παιδί), αντικείμενα το ίδιο εξιδανικευμένα όπως ο πατέρας της. Αυτό οδηγεί και το σύζυγο σε άλλες γυναίκες.

Το διαζύγιο λοιπόν είναι μια αλλαγή κατεύθυνσης ακριβώς όπως και ο γάμος. Η σωτηρία του παιδιού εξαρτάται από την αμοιβαία εκτίμηση που διατηρούν οι γονείς μεταξύ τους.

Για να αναγκάσουμε τον απόντα γονιό να γυρίσει, είμαστε ικανοί να κλαίμε με απόγνωση, να φωνάζουμε, να μιλάμε.

Το παιδί έχει ήδη βιώσει με τους γονείς του ότι χαρακτηρίζει την ερωτική διάθεση των ενηλίκων: Την αποχώρηση, τον πόνο του χωρισμού, τις λέξεις και τις φωνές που αποδεικνύουν αδυναμία να ζήσεις χωρίς τον άλλον... Ο μηχανισμός που ονομάζεται «υποσυνείδητο» έχει καταγράψει τα πάντα από την αρχή και θα τα επαναφέρει στην επιφάνεια με κάθε αφορμή όπως όταν χρειάζεται να συνεννοηθούμε με κάποιον έξω από τη δική μας οικογένεια. Η αγάπη έχει την ιδιαιτερότητα να αρχίζει με μια γλυκιά ψευδαίσθηση και να τελειώνει με μια πικρή διαπίστωση: ο άλλος δεν είναι σαν εμάς. Ο έρωτας είναι η σπρωγμένη μέχρι τα άκρα επιθυμία δύο ατόμων να αποκτήσουν μια και μόνη ταυτότητα: είναι η δυναμική παρουσία μιας πρωτόγονης φαντασίωσης, ένα είδος αντισταθμιστικών ονείρων στη στέρηση, φαντασίωση για ένωση με τη μητέρα.

Το διαζύγιο είναι πιο πιθανό όσο πιο πολλά ζητάει το άτομο από το γάμο και τον έρωτα. Αυτός δε που περιμένει τα περισσότερα είναι η γυναίκα μια και στο παρελθόν έχει αγαπηθεί κάτω από όρους: η μητέρα της που την αγάπησε ήταν στα μάτια της πιο όμορφη απ' αυτήν και πιο επιθυμητή στον πατέρα της: έτσι η γυναίκα αυτή περιμένει όλη την ευτυχία από τον άνδρα. Άλλωστε ο ίδιος ο Freud είπε «ο σύζυγος ενώ πιστεύει ότι διαδέχεται στη σχέση με τη γυναίκα του τον πατέρα της, στην πραγματικότητα διαδέχεται τη μητέρα της».

Η γυναίκα επίσης είναι ένα άτομο που υποφέρει συνεχώς από την αστάθεια του ορμονικού της περιβάλλοντος: είναι η ίδια η φύση. Όμως η Μητέρα, το αρχέγονο όλο, απειλεί την ατομικότητά μας και την ειδική μας προσωπικότητα.

Η βαθεία επιθυμία του άντρα είναι να ενωθεί μαζί της (όχι τόσο ένωση σεξουαλική) αλλά «επιστροφή σ' αυτήν» επιστροφή στη θερμότητα και

προστασία των σπλάχνων της· αυτό όμως θα σήμαινε μια διάλυση του εγώ, δηλ. ψύχωση, ίσως και θάνατο. Κι όμως ο άντρας αυτή τη διάλυση ψάχνει σε κάποια σημεία της ατομικής του πορείας.

Ο Newman αναφέρθηκε σ' αυτή την αναζήτηση με τον όρο «ουροβορική αιμομιξία» όρο που προέρχεται από το σύμβολο της κατάστασης αρχικής ικανοποίησης, το τυλιγμένο φίδι που δαγκώνει την ουρά του δράκοντα των καταβολών, το ον που αυτοϊκανοποιείται, που αρκείται στον εαυτόν του, τον Ουροβόρο.

Η ουροβορική αιμομιξία είναι ο τρόπος να εισαχθούμε μέσα στη μητέρα, εισαγωγή χωρίς ενεργητική ευχαρίστηση και αγάπη· περισσότερο μια επιθυμία διάλυσης και απορρόφησης, παθητική επιθυμία παρσίματος, χαμού σ' έναν ωκεανό ευδαιμονίας.

Η Θείκη Μητέρα ξαναπαίρνει το μικρό της παιδί τυπώνοντας πάνω του τη σφραγίδα του θανάτου, που είναι η τελική διάλυση. Μπορούμε να ερμηνεύσουμε πολλές καταστάσεις νοσταλγίας και επιθυμίας σαν κομμάτια της βαθειάς μας επιθυμίας γι' αυτό· η μυστική ένωση των Αγίων, το ολικό χάσιμο της συνείδησης του αλκοολικού, ο ρομαντισμός του θανάτου των γερμανικών λαών σχετίζονται πολύ βαθιά μ' αυτό. Άλλωστε ο ίδιος ο Goethe έλεγε «ο κλασικισμός είναι η υγεία, ο ρομαντισμός η αρρώστεια».

Τι άλλο συνδέεται μ' αυτό. Μα το πέτρωμα μπροστά στη γυναίκα Μέδουσα, το σκλάβωμα του αδύναμου και ανυπεράσπιστου άντρα από εκείνο το σκληρό πλάσμα, τη μοιραία γυναίκα, γυναίκα που οδηγεί στο αμάρτημα, στην επιθυμία αιμομιξίας με τη μητέρα, στην παραίτηση από την ατομικότητα, την αρσενικότητα, τη διαύγεια, τη νόηση, τη λογική, την κατανόηση, την καθαρότητα· μόνος πια σκοπός το χάσιμο στο πιο βαθύ σημείο της φύσης, το αμνιοτικό υγρό.

Αυτή είναι η διαφορά από την Οιδιπόδεια αιμομιξία που θα 'κανε τους άντρες αρσενικούς και ενήλικες.

Σήμερα η δυσκολία να είσαι άντρας μεταφράζεται με ανικανότητα, φετιχισμό και ομοφυλοφιλία καταφυγής, εκδηλώσεις του φόβου και της απόρριψης των γυναικών σε συνδυασμό με την ανδρική ευθραυστότητα.

Άλλωστε η Karen Horney έλεγε ότι ο φόβος που οι γυναίκες προκαλούν στον άντρα έχει σχέση με την ικανότητά τους για μητρότητα.

Άλλωστε στις στενές ερωτικές σχέσεις παίζονται τόσα παιχνίδια. Το να μην μπορείς να φτάσεις σε οργασμό ισούται με το να μη θέλεις υποσυνείδητα. Αυτό γίνεται πρόβλημα εάν υπάρχει η προϋπόθεση ότι αυτό είναι εκείνο που «θέλει» ο άλλος.

Είναι ενδιαφέρουσες επίσης οι διαφορές ανάμεσα στην αντρική και

γυναικεία ομοφυλοφιλία. Στην πρώτη ο άντρας έχοντας ζήσει μια μεγάλη αγάπη με τη μητέρα του, δεν μπορεί να επιθυμήσει άλλη γυναίκα χωρίς να νοιώσει ένα βαθύ τρόπο οπότε μόνον ο αντρικός κόσμος του φαίνεται σίγουρος.

Στη δεύτερη η κοπέλα δεν προσπαθεί τόσο να ξεφύγει από τον άντρα, όσο να ξαναβρεί τη γυναίκα. Σήμερα βέβαια όλο και περισσότερο βλέπουμε νέα άτομα παθητικά, με αμυντικό ύφος ανωτερότητας, που περιμένουν τις δικές μας κινήσεις.

Η ελευθερία όμως της γυναίκας στο να εγκαταλείπει τον άντρα έχει συχνά σαν αποτέλεσμα να στερούν το παιδί από τον πατέρα· δηλαδή συνεχίζουν φανερά αυτό που έκαναν οι μητέρες και οι γιαγιάδες τους σε περίπτωση συζυγικής ασυμφωνίας· ζούσαν με τα παιδιά τους χωρίς προσχήματα. Άλλωστε το παιδί προσφέρει την ιδανική κατάσταση συμβίωσης.

Έρευνες υποστηρίζουν ότι, ενώ τα περισσότερα παιδιά σταδιακά προσαρμόζονται στο διαζύγιο των γονιών τους, μια σημαντική μειοψηφία συνεχίζει να έχει συμπτώματα που σχετίζονται με άλυτες συγκρούσεις σχετικά με το διαζύγιο, οι οποίες παρεμποδίζουν τη φυσιολογική ανάπτυξη.

Η κατανόηση του διαζυγίου από τα παιδιά, οι συναισθηματικές και συμπεριφορικές αντιδράσεις τους στο χωρισμό και το διαζύγιο των γονιών τους, καθώς και οι μακροχρόνιες συνέπειες αυτών, μπορούν να ερμηνευτούν καλύτερα μέσα στα πλαίσια της ανάπτυξης. Τα αναπτυξιακά στάδια συνδέονται με διαφορετικές πλευρές της συμπεριφοράς, όπως και με συναισθηματικές ανησυχίες. Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση της τρωτότητας των παιδιών, περιλαμβάνουν τη φτώχεια, την ψυχοπαθολογία των γονέων, τη φτωχή προσαρμογή πριν το διαζύγιο, τις πολλαπλές αλλαγές στη δομή της οικογένειας, τους καβγάδες των γονέων με γονέα που δεν είναι στο σπίτι.

Παράλληλα, οι παράγοντες που συνδέονται με την καλή πρόγνωση, περιλαμβάνουν επαρκείς οικονομικούς πόρους, καλή προσαρμογή πριν το διαζύγιο, ελάχιστες αλλαγές στη δομή της οικογένειας μετά το διαζύγιο, συνεχείς σχέσεις και με τους δύο γονείς και τέλος, ύπαρξη εξωοικογενειακών υποστηρικτικών συστημάτων.

Τέλος, το αντίκτυπο του διαζυγίου στην εμφάνιση συμπτωματολογίας θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν γίνεται η εκτίμηση ενός παιδιού που έχει ιστορία διαζυγίου στο παρελθόν του. Η ψυχοθεραπεία συνιστάται στους ασθενείς που είναι απαραίτητο να «δουλέψουν» μέσα στα ψυχολογικά θέματα που σχετίζονται με το διαζύγιο, με κύριο στόχο την επαναπόκτηση της φυσιολογικής ανάπτυξης.